

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ
1950

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΕΡΙ ΝΕΑΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

ΜΥΣΤΙΚΕΣ ΣΥΝΑΡΤΗΣΕΙΣ

(Η ΑΤΡΑΠΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΣΥΝΕΙΔΗΤΟΥ)

Ἡ ἐσωτερικὴ *αὐτογραφία* ὑπῆρξε ἡ πρώτη θολὴ ψηλάφηση τῆς προρομαντικῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ μεταφυσικὴ τοῦ ὑποσυνειδήτου — ἡ λέξη δὲν εἶχε ἀκόμη προφερθῆ — ὁ γοητεύων μῦθος τοῦ ρομαντισμοῦ. Ἦταν ὁ μῦθος τῆς ὑπερσυνειδησιακῆς ἐνότητας. Ὁ μῦθος τοῦ ἀτεμάχιστου "Ὀλον. Ὁ «ἐξωτερικὸς» ἄνθρωπος, ποῦ ἐκφράζεται διὰ τῆς μορφῆς τοῦ σώματος καὶ τῶν φυσιολογικῶν του λειτουργιῶν, εἶναι ἓνα μέρος αὐτοῦ τοῦ "Ὀλον. Ὁ «ἐσωτερικὸς» ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἓνα μέρος τοῦ "Ὀλον. Εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ "Ὀλον ἀφοῦ διέπει καὶ τὴν ἄλλη, τὴ συνειδησιακὴ ζωὴ. Καὶ ἡ ἐνότητα εἶναι προγενέστερη τοῦ μέρους. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τεμαχισθῆ, ἔχει ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχέγονη ἐνότητα, διὰ τῆς συνειδήσεως. Ὁ ρόλος τῆς συνειδήσεως εἶναι νὰ χωρίζει καὶ νὰ ἐπιλέγει. Ἡ ἐνότητα ἀρνεῖται τὴ δυνατότητα τοῦ τεμαχισμοῦ τῆς καὶ ἡ οὐσιωδέστατη ιδιότητά τῆς: ἡ *μοναδικότητα*, τὸ ἐνιαῖο τῆς, ἀποκλείει τὴν πολλαπλότητα — ἐπομένως καὶ τὸ δίχασμό ποῦ εἶναι τὸ πρῶτο στάδιο, τὸ ἀπλούστερο, τῆς πολλαπλότητας. Ὁ μῦθος τῆς ἐνότητας εἶναι κατ' ἀνάγκην ἡ ἀρνησιμὴ τοῦ μύθου τῆς ἀποκλειστικότητος τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως. Ὁ ρασιοναλισμὸς, θεμελιωμένος στὴν ἐμπειρία τῶν αἰσθήσεων, εἶχε καταστρέψει τὴν αἴσθησι τῆς ἀρχέγονης ἐνότητας, εἶχε διαλύσει τὴν ὑπαινικτικὴ δύναμη τῆς χριστιανικῆς μυθολογίας — τῆς μυθολογίας γενικώτερα — καὶ συνάμα εἶχε καταλύσει τὴ γοητεία τῆς *ἐκπλήξεως*. Ἀμεση συνέπεια: ὁ ρασιοναλισμὸς εἶχε καταλύσει τὴν πρώτη πηγὴ τῆς ποιήσεως. Ὁ προρομαντικὸς ξανάβρισκε τὴν ἐκπλήξη στὴ συμβολικὴ εἰκονογραφία τοῦ ὄνειρου καὶ ἡ ἐνστικτὴ ροπή του ὑπῆρξε ἡ προσχώρησι στὴν ἀποκαλυπτικότητα τῶν παραστάσεων τῆς ὄνειρικῆς μνήμης. Τὸ ρασιοναλιστικὸ τοῦτο ρήγμα ἀνάμεσα στὴν αἴσθησι καὶ στὴ φαντασία — ποῦ εἶναι συνάρτησι τῶν συμβόλων τῶν γεγονότων ἢ τῶν αἰσθήσεων ποῦ ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ ἢ ἀναπολεῖ — ἔπρεπε νὰ γεφυρωθῆ μὲ τὴν ἀποκατάστασι τῆς ἀρχέγονης ἐνότητας. Τὸ «ἔπρεπε» αὐτὸ δὲν ἦταν λογικὸ συμπέρασμα φιλοσοφικῆς δεοντολογίας. Ἦτανε μᾶλλον μιὰ ὁρμὴ τῆς ψυχῆς, ἐλπίδα γιὰ τὴν

κάθαροσι τοῦ δραματικοῦ δίχασμοῦ, μιὰ ἐναγώνια προσδοκία ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ ἡ συνείδησι ἀφωμοίωσε τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν γνωστικῶν τῆς ἱκανοτήτων.

Ὁ ποιητὴς δὲν ἐκλέγει τὴ μυθολογία του· τὴ ζεῖ ὅπως ὁ ἄνθρωπος ποῦ ὀνειρεῖται δὲν ἐκλέγει τὴν ὀνειρικὴν συμβολικὴν. Ἡ ὀνειρικὴ μὴ ἡμῃ, ὅσοδῆποτε κι ἂν ἤθελε δαμασθῆ ἀπὸ τὴν ψυχαναλυτικὴν ἐπιστήμη, παραμένει ἓνα γεγονὸς ἀτιθάσσευτο ἀπὸ τὴ συνείδησι. (Ἡ τεχνητὴ πρόκλησι τοῦ ὄνειρου εἶναι ὀλότελα ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ συμβολικὴ του). Ἡ ἀδυναμία τοῦ ρασιοναλισμοῦ νὰ δαμάσῃ, νὰ τακτοποιήσῃ ἢ νὰ κατευθύνῃ τὸν συνωστισμό τῶν ὀνειρικῶν εἰκόνων, ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐκπτώσῃ του. Καὶ ἡ ἐκπτώσῃ ἦταν συνάμα μιὰ ὁμολογία τοῦ ρήγματος ἀνάμεσα στὴ φαντασία καὶ στὴν αἰσθητὴ ζωὴ. Ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ δημιουργήσῃ τὸν δικὸ του μῦθο — καὶ προσεφέρετο ἓνας ἔτοιμος ποῦ εἶχε τὴν ἔλξη τοῦ εὐρήματος: ὁ μῦθος τοῦ ὑποσυνειδήτου.

Ἐνα ἀνάλογο ρήγμα θὰ διαπιστωθῆ ἑκατὸν περίπου χρόνια ἀργότερα καὶ ὁ συμβολισμὸς θὰ ἐπιχειρήσῃ, μὲ μέσα ποῦ ὑπενθυμίζουν ἢ μᾶλλον ἀναβιώνουν τοὺς τρόπους τῶν γερμανῶν ρομαντικῶν, νὰ γεφυρώσῃ πάλιν τὸ χάσμα. Καὶ πενήντα χρόνια ἀργότερα, ὅταν ἡ ἐπανάστασι τοῦ συμβολισμοῦ εἶχε κατορθώσῃ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴ συνέχειαν τοῦ ἀνθρώπινου μύθου, ἡ Νέα Ποίησι ὑπὸ μορφῆς διάφορες, θ' ἀναβιώσῃ τὸν αἰσθητικὸν μυστικισμό τοῦ ὑποσυνειδήτου. Μέσα στὰ ἑκατὸν πενήντα τοῦτα χρόνια ποῦ τέμνονται ἀπὸ τὰ ἐπικρατοῦντα ἐκάστοτε ρεύματα τοῦ ὀρθολογισμοῦ, μὲ τίς κατευναστικὲς τῶν ἐξάψεων παρεμβάσεις τῆς Ἐπιστήμης καὶ μὲ τίς εἰσβολῆς στὴν περιοχὴ τῆς Τέχνης καὶ ἄλλων παράλληλων μύθων ποῦ πασκίζουν νὰ παντρέψουν τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν εἰδωλολατρεία τῆς Ὑλῆς, ὁ ρομαντικὸς μυστικισμὸς τοῦ ὑποσυνειδήτου ἐπιπλέει ἔρμαιος, αἰχμαλωτισμένος κάποτε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἐπιστήμη, γιὰ νὰ ἐγκαταλειφθῇ στὴν τύχη του, ὅταν ἡ ἀποστασία τῆς συνείδησεως ἀπὸ τὴ Ζωὴ θ' ἀναζητήσῃ τὴ δικαίωσι τῆς ἀνταρσίας τῆς στὴν ὀρθοφροσύνη τῶν ἐνστικτῶν. Τοῦτη τὴν ὀρθοφρο-

σύνη δέ ζητάμε νά τήν έπαληθεύσουμε. Τή δεχόμαστε σάν δοσμένη χάρη, μιάς και ή συγκομιδή τής γνώσης πού σωρεύει ή έμπειρία τής κάθε μέρας αντιστρατεύεται τήν ίδια τήν ψυχή μας. Όμως, στα έκατόν πενήντα τούτα χρόνια, από τις προρομαντικές έκπληξεις και τις πυρετικές καταστάσεις των όδοιπόρων τής Νύχτας ως τις έσκεμμένες και ψύχραιμες, σχεδόν σαδιστικές, περιφρονήσεις του συνειδητού, ό ρομαντικός μυστικισμός του ύποσυνειδήτου δέν έμεινε χωρίς τή διάβρωση τής λογικής. Ή φύση του ή προρομαντική και ή άμέσως ρομαντική ήταν—όπως έχει ήδη σημειωθή—καθαρά θρησκευτική. Είναι άπολύτως θεμιτό νά μιλούμε γιά ένα θρησκευτικό μυστικισμό πού αναζήτησε τήν πύλη στο μυστήριο του ύποσυνειδήτου με τήν άπόλυτη πεποίθηση πως όταν θά έφτανε στο άδυτο των άδύτων του, στην ουσία τής ουσίας του, θά συναντούσε τόν Θεό. (Έδω μιά παρένθεση: "Αν έπρόκειτο νά σύρουμε μιά παράλληλο πού θά ξεκινούσε από τό συμβολικό κίνημα των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα γιά νά έκταθή στα νεώτερα χρόνια, θά άπαντούσαμε στην άκρη τής γραμμής τόν Κάφκα, πού κατορθώνει με τήν έκπληκτική μεταξίωση των άξιων, πού ένθυμίζει τή ντσεϊκή άλχημεία, νά φτάση σέ μιά μυστικιστική σύνθεση άνάλογη σέ πολλά με τις παρθενικές συνθέσεις του θρησκευτικού μυστικισμού του προρομαντισμού. Ο Κάφκα γίνεται έτσι ό γνησιώτερος άπόγονος του Κίρκεγκωρντ, του άληθινού πατέρα του χριστιανικού ύπαρξισμού).

Ο θρησκευτικός αυτός μυστικισμός, άπόγονος των άποκρυφιστικών και άλχημιστικών θεωριών γιά τήν αναλογική έρμηνεία του σύμπαντος ως πρós τή μορφοπλαστική των συμβόλων, ξεχωρίζει έντονα από δαύτες με τήν άγνότητα και τήν άνιδιοτέλεια τής ένδοστροφής Κύρια επίδιώξη δέν είναι ή παντογνωσία αλλά ή έσωγνωσία. Ή στροφή από τά έξω πρós τά έσω έχει από τή φύση τής έντονη θρησκευτικότητα. Γιατί ή δράση είναι έσωτερική και τό άντικείμενό της άθέατο. Ο θρησκευτικός μυστικισμός του προρομαντισμού θά συμπέση άργότερα με τό άπόλυτο τής Ίδέας πού θά γίνη τό σημαντικό τής φιλοσοφίας του Φίχτε. Άλλ' ό ρομαντικός μυστικισμός έφτασε στα νεώτερα χρόνια με πολύ άπόθεμα μεταφυσικής και με λιγώτερη θρησκευτικότητα. Και τούτο θά πρέπει ν' άποδοθή στην έπιρροή του Ιντελλεκτουαλισμού πού χρωμάτισε έντονα τήν ποιητική πορεία άφóτου ή Έπιστήμη κατώρθωσε νά εισδύση, χωρίς τά μέσα του ποιητή αλλά με τήν αναλυτικότητα τή σύμφυτη με τή φύση τής, στα ίδια εκείνα βάθη όπου εισχώρησε ό δραματισμός και ή έγκατάλειψη στην όνειρική μνήμη. Ο νεώτερος μυστικισμός είναι περισσότερο, θά έλεγα άποκλειστικώτερα, αισθητικός παρά θρη-

σκευτικός. Και ή μεταφυσική του είναι μεταφυσική πού περνάει πρwτα από τις αισθήσεις και τά σύμβολα των αισθήσεων, τις εικόνες, προτού ποντισθή στην ψυχική ρέμβη τής άδρανούς άποδοχής του Θεού. Άνάμεσα στον θρησκευτικό και τόν νεώτερο, τόν αισθητικό μυστικισμό παρεμβάλλεται ή μακρά και συχνά επίμοχθη ποιητική πορεία πού δημιουργήσε τήν παράδοση—τήν παράδοση πού καταλύεται άδιάκοπα.

* *

Ή άπόσταση πού χωρίζει τόν θρησκευτικό μυστικισμό από τόν αισθητικό, είναι και ή άπόσταση πού παρεμβάλλεται ανάμεσα στην προρομαντική ψυχολογία και τήν ψυχανάλυση τής δυναστείας του Φρόυντ και των όπαδών του. Ή διαχωριστική διαφορά είναι ότι ένw γιά τήν προρομαντική ψυχολογία θά μπορούσαμε νά χρησιμοποιήσουμε με πολλήν έλευθερία τή λέξη *ποίησις*, γιά τή νεώτερη ψυχαναλυτική έπιστήμη ό όρος πού άρμόζει είναι μάλλον *άνατομία ποιήσεως*. Ή προρομαντική ψυχολογία ξεκίνησε πράγματι με πολλήν άνιδιοτέλεια από τήν ποίηση, ένw ή μεταρομαντική ξεκίνησε, και με άρκετήν ιδιοτέλεια, από τήν παθολογία. Ο θρησκευτικός μυστικισμός δέν έχει άλλα μέσα έκφραστικά από τις εικόνες. Ή συμβολική του παρακαταθήκη πλουτίζεται άδιάκοπα από τήν ένατένιση τής Φύσης, αλλά και από τήν όνειρική εισφορά, από τους άδιάκοπους ύπαινιγμούς τής ύποσυνειδητής ζωής. Τό κρσμα των συμβόλων είναι συχνά επικίνδυνο γιάτι οδηγεί στη σύγχυση. Χρειάζεται μεγάλη άντοχή τής θρησκευτικής συνείδησης γιά νά κατορθώση νά δαμάση τό πλήθος και τήν ποικιλία τής εισφοράς. Ένας σύγχρονος Γάλλος φιλόσοφος, ό βαρώνος E. Seillière πού άσχολήθηκε ιδιαίτερα με τή μελέτη του ρομαντισμού και εισήγαγε στη φιλοσοφική όρολογία όρους άρκετά επαναστατικούς, χαρακτήρισε τόν μυστικισμό ως έναν *ιμπεριαλισμό* πού βασιζεται σέ ύπερφυσικές συμμαχίες. Στη μελέτη του περί *ρομαντισμού*¹, μιλώντας γιά τήν τάση του άνθρώπου πρós τήν κατάκτηση (ανάπτυξη τής προαιώνιας ροπής τής «θελήσεως τής δύναμews» όπως τήν ώριζε ό Νίτσε, ή του «έρωτα τής έξουσίας» όπως πριν από τόν Νίτσε τή χαρακτήριζε ό Thomas-Hobbes) έξηγει ότι ό μυστικισμός είναι ή τάση του ν' αναζητούμε σ' έναν κόσμο υπεραισθητό «συμμάχους γιά τή ζωτική μας προσπάθεια στη σφαίρα τής μεταφυσικής». Και μιά σελίδα παρακάτω θεωρεί ότι «ό μυστικισμός παρακολουθεί σχεδόν αναπόφευκτα τόν Ιρρασιοναλιστικό Ιμπεριαλισμό...». Όμως, σέ μιά φιλοσοφική έπιφυλλίδα τής *Journal des Débats* (6 Οκτ. 1936) ό Seillière άποδέχεται

1. Ernest Seillière: *Le Romantisme* (1925) σελ. 14-15.

ώς ὀρθὸ τὸν ὄρισμό ποῦ συνοψίζει γι' αὐτὸν ἕνας νεώτερος κριτικός¹.

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὸν ὄρισμό ποῦ μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἐνδιαφέρει. Ἄλλ' ὅτι ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ φύση τοῦ μυστικισμοῦ αὐτοῦ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ θρησκευτικοῦ ποῦ κινεῖται σὲ σφαῖρα καθαρὰ μεταφυσικὴ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ ὑποτάξῃ κάθε ἀντίρρηση τῶν αἰσθησεῶν στὴν ἰδέα, ποῦ εἶναι μὲ τὴ σειρά της τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναλογικῆς συμβολοποίησης. Ἄν προχωρούσαμε στὸ δρόμο τοῦτο θὰ συναντούσαμε τὸν πλατωνικὸ μυστικισμό καὶ τὴν ἀναμφισβήτητὴ ἐπίδραση ποῦ ἔσκησε στὸν χριστιανικὸ προρομαντισμό. Ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἀπολύτου ποῦ χρωματίζει τὴ μεταφυσικὴ ἀγωνία τῶν προρομαντικῶν μυστικιστῶν εἶναι μιὰ ἐπίδραση ποῦ ἔρχεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν νεοπλατωνισμό τῆς Ἀναγέννησης. Ὅμως μιὰ τέτοια ἀναδρομὴ θὰ ξεπερνοῦσε τοὺς σκοποὺς τῶν μελετημάτων αὐτῶν. Ὅτι κυρίως ἀφορᾷ τὴν ἔρευνα, εἶναι ἡ διαπίστωση τῆς ἐπαφῆς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἠθικῆς ἀτμόσφαιρας τῆς Νεώτερης Ποίησης μὲ ἀρχέτυπα καὶ πηγὲς ποῦ εἴτε παραμερίζουμε σὰν στοιχεῖα παραδόσεως ἄχρηστα εἴτε τὰ παραμελοῦμε δταν προσπαθοῦμε νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἀφετηρίαν ἐνὸς ρεύματος καὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ ρεύματος αὐτοῦ καὶ γυρεύουμε ἀπὸ τὴν ἀμεση πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ γειτονία τίς ἐστίες τῆς ἀκτινοβολίας. Ἡ ἀνεύρεση τοῦ νήματος τῆς παράδοσης βοηθεῖ τουλάχιστον σὲ μιὰ ὀρθολογικώτερη ἐρμηνεία τῶν νεώτερων πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν κινήματων καὶ ἂν μὴ τι ἄλλο ἀποδεικνύει τὴ συνέχεια καὶ μιὰ κάποια ὁμοιομορφία στίς συναισθηματικὲς ἀντιδράσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποδεικνύει ἀκόμη τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου μύθου ποῦ κάθε τόσο ἀναδιπλώνεται γιὰ ν' ἀποκαλύψῃ, ἢ μᾶλλον ν' ἀναβιώσῃ, τίς κορυφαῖες στιγμὲς τῆς μοίρας τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος.

Ἡ ἀνάλυση καὶ ἡ μελέτη τοῦ θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ τῶν προρομαντικῶν μᾶς ταξιδεύει μὲ καράβι ὀλάρμενο πρὸς τὰ νεώτερα πνευματικὰ κινήματα ποῦ μ' ἔδωκε τὴ σύνθετη μὲ πολιτικὲς καὶ ἠθικὲς διεκδικήσεις φιλοσοφία τους—θὰ μπορούσα καλύτερα νὰ πῶ: μ' ἔδωκε τὴν κοινωνιολογικὴ τους ἀποσκευὴ—διατηροῦν, στή βαθύτερή τους ὕλη, μιὰ μεγάλη μερίδα ρομαντισμοῦ καὶ θρησκευτικότητος. Ἡ ἐνδοστροφή τῶν προρομαντικῶν χριστιανῶν θὰ ἀνευρεθῆ μὲ πολλὰς ἔστω ἀποχρώσεις ἀλλὰ μὲ σταθερὸ προσανατολισμὸ στοὺς γνήσιους *personnalistes* (κ' ἔχω ὑπ' ὄψη μου τὸν Μάρτιν Μπουμπέρ, τὸν Μπερντιάεφ, τὸν Λιούις Μάμφορδ, παρὰ τοὺς ἀγνωρισμένους θεωρητικοὺς τοῦ κινήματος, ὅπως ὁ Ἐμμανουήλ Μουνιέ) καὶ περισσότερο στοὺς χριστιανοὺς ὑπαρξιστῆς ποῦ συντηροῦν καὶ συνεχίζουν τὴν πα-

ράδοση τοῦ Κίρκεγκωρντ (Γιάσπερς, Γκαμπριέλ Μαρσέλ κ. ἄ.) παρὰ στὸν ἀθρηϊστικὸ ὑπαρξισμό τοῦ Χάϊντεγκερ καὶ τοῦ πιστοῦ ὄπαδοῦ του, τοῦ Ζάν-Πὼλ Σάρτρ. Ἡ συστηματικὴ ἀπιστία τοῦ Κίρκεγκωρντ πρὸς τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμον καὶ ἡ σπονδυλικὴ διακήρυξίς του ὅτι «ἀλήθεια εἶναι ἡ ὑποκειμενικότητα», ἡ ἐμμονὴ του στὴν ἀντίληψη ὅτι μόνον ἡ ἐνδοστροφή μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ στὸ ἀθανάτικὸ ὄν, φέρει κατ' εὐθείαν στὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως, ὅπως περίπου ἐτίθετο ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους τοῦ τρορομαντισμοῦ (Hamann). Θὰ ἦταν ἴσως σκοπιμώτερη καὶ διδακτικώτερη συνάμα ἡ συγκριτικὴ μελέτη τοῦ πρωτόπειρου καὶ μὲ ἀρκετὲς ἐτοιμοπαράδοτες ἀποκρυφιστικὲς (ἀναλογικὲς) ἐννοιες προρομαντικοῦ ὑπαρξισμοῦ—(ἐχρησιμοποίησα τὸν ὄρο ἀντὶ τοῦ μυστικισμοῦ ἀλλὰ πιστεύω πὼς ἡ βαθύτερη φύση τοῦ θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ τῶν προρομαντικῶν εἶναι ἕνα προσχέδιο ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας)—καὶ τῶν νεώτερον τροπῶν, τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος καὶ τῶν περὶ αἰσθητικῆς ἀντιλήψεων ποῦ συνοψίζονται μὲ ἀπαράδεκτη αὐτοτέλεια στοὺς ὄρους τοῦ *existentialisme* (ὑπαρξισμοῦ) καὶ τοῦ *personnalisme* (προσωποκρατίας). Ὅμως θὰ ἦταν ὡς νὰ προκίζαμε τὸν θρησκευτικὸ μυστικισμό τῶν προρομαντικῶν μὲ τίς ἀποκρυσταλλώσεις τοῦ συστήματος, ἐνῶ δὲν εἶναι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἔφεση ψυχῆς καὶ μιὰ πνευματικὴ προετοιμασία γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ στεγνοῦ ρασιοναλισμοῦ ποῦ θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰσδυση στὴν πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεως. Ὡστόσο μόλις ὁ δαίμονας τῆς συγκρίσεως μᾶς κυριέψῃ καὶ θελήσουμε νὰ ἐπιχειρήσουμε τὸ ἄλμα ἀπὸ τίς θεοκεντρικὲς ἀντιλήψεις τῆς προρομαντικῆς φιλοσοφίας ἕως τίς νεώτερες ἀνησυχίες, ἠθικὲς καὶ αἰσθητικὲς, θὰ προσεγγίσουμε μιὰ περιοχὴ κατακλυσμένη ἀπὸ πεσιμισμὸ ἀνάμικτο μὲ περίεργη θρησκευτικότητα. Εἶναι ἕνα εἶδος νευρώσεως ποῦ καταχτᾷ ὀλοένα καὶ τὰ πιὸ ψύχραιμα πνεύματα, ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα ποῦ ἤρθαν σὲ ἀμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ αἷμα τῶν γεγονότων. Εἶναι ἡ στιγμή τῆς ἐκπτώσεως δλων τῶν ἠθικῶν ἀξιών τῆς Ψυχαναλυτικῆς Ἐπιστήμης. Ὁ Ἄλντους Χάξλεϋ παρατηρεῖ στὸ τελευταῖο πολυσημάντο δοκίμιό του: *The Perennial Philosophy*, πὼς ὁ σημερινὸς καλλιτέχνης εἶναι συχνά ὁ δεσμώτης τῆς ἰδιοσυγκρασίας του γιὰτὶ δὲν ἀναγνωρίζει καμμιάν ἀνάγκη νὰ ξεπεράσῃ (νὰ ὑπερβῇ, θὰ ἔλεγα φιλοσοφικώτερα) τὸν ἑαυτό του καὶ ἔτσι δὲν κατορθώνει νὰ διακρίνῃ τὴ φυσικὴ ἰσότητὴ τοῦ εἶναι τοῦ πρὸς τὸν Θεό. Ἡ προτροπὴ πρὸς τὴν ὑπέρβαση τῶν ἰδιοσυγκρασιακῶν δυνατοτήτων εἶναι μιὰ πρόσκληση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν πραγμάτωση τοῦ θείου. (Ὁ Χάμανν, στὰ 1762, ὑπερμαχώντας τῆς *Nouvelle Héloïse* τοῦ Ρουσσώ, ἔγραφε «Ὁλη ἡ αἰσθητικὴ θαυματουργία εἶναι ἀνίκανη ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ παραμικρότερο ἀμεσο συναίσθημα μόνῃ ἢ

1. Ὁ τίτλος τῆς ἐπιφυλλίδας του: *La Raison et l'Inconscient*.—(«C'est, en effet, ma définition du mysticisme»).

αυτόγνωσία, αυτή ή κάθοδος στα καταχθόνια [του «Είναι], μάς ανοίγει το δρόμο προς τη θεοποίηση». Ο "Άρθουρ Καϊστλερ—άλλη πνευματική περιοχή—άνηκει στους «ντεφαιτιστές» του τεχνικού πολιτισμού, κρατώντας σε τούτο την άριστερά του Χάξλεϋ. Ασπάζεται τη μέθοδο του Γιόγκι καὶ ὅχι τοῦ Κομισσάριου¹. Ο Γιόγκι κι ὁ Κομισσάριος πιστεύουν στην ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Γιόγκι συνίσταται στὴ μεταβολὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν ἔσω. Τοῦ Κομισσάριου ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀλλαγὴ ἐκ τῶν ἔξω. Τοῦ Γιόγκι τὸ δῦλο εἶναι ὁ ρεμβασμὸς καὶ ἡ ἐνδοστροφή. Τοῦ Κομισσάριου, ἡ μυστικὴ ἀστυνομία καὶ τὸ κνοῦτο. Ἡ βία, ἡ ἐξωτερικὴ ὀργάνωση, τὸ σύστημα, ἡ συστηματοποίηση, ἡ ρομποτοποίηση. Ἐλπίδα τοῦ Καϊστλερ εἶναι ὁ σκεπτικισμὸς τῶν ἐπιστημόνων. Ἡ καταστροφὴ τοῦ μύθου τῆς μηχανοκρατίας. Κατ' ἐπέκτασιν ἢ ἐπιστροφή στὸν ἔσω κόσμον. Ἡ νεύρωση τῆς θρησκευτικότητος ἔχει γίνῃ μὴ νέα συνείδηση ποῦ ἡ προβολὴ τῆς εἶναι μὴ ἀκόμη ἀσχημάτιστη κοσμοθεωρία ποῦ οὐσία τῆς ἔχει τὴ σύνθεση τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν προσβάσεων. Ἡ κοσμοθεωρία τούτη εἶναι μὴ ἀπόπειρα μεταφυσικῆς συνθέσεως τοῦ ρασιοναλισμοῦ μετὰ τὸν ἱρρασιοναλισμό. Μὲ ἄλλη φρασεολογία καὶ μὲ κάποια προσπάθεια ἐπανόδου στὴν περιοχὴ ἀπ' ὅπου ἡ περιπλάνηση στὸν νεώτερον ψυχισμὸν μάς ἔχει ἀπομακρύνῃ, θὰ ἦταν νόμιμον νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐνότητος τῆς ἐσωτερικῆς τοπιογραφίας τοῦ ἐγὼ μετὰ τὴν ἐπιφάνεια ποῦ γίνῃται ὁ γεωγραφικὸς χώρος τῶν αἰσθήσεων.

Ὁ ἀναγνώστης εἶναι, φαντάζομαι, περισσότερο πρόθυμος νὰ δυσφορήσῃ παρὰ νὰ συγχωρήσῃ τὴν καθυστέρηση τῶν μακρινῶν περιπλανήσεων, ποῦ ἀνάγουν τὴν ἔρευνα σὲ χώρους φαινομενικὰ ἀδιάφορους πρὸς τὸ ἄμεσον ἀντικείμενον τῶν μελετημάτων αὐτῶν. Ὁ Grimm διηγεῖται πὼς ὅταν ὁ Λουδοβίκος XVI ἔβγαινε μὴ μὲρα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ ὅπου εἶχε ἀκούσει τὸ κύρυγμα τοῦ ἀββᾶ Μωρῦ εἶπε μὲ συγκαταβατικὴ χαριτολογία: «Si l'Abbé nous avait parlé un peu de religion, il nous aurait parlé de tout!». Ὡστόσο δὲν ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς, ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, μπορούμε νὰ μιλοῦμε γιὰ ἕνα θέμα μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς οἱ συνιστώσες γραμμὲς του εἶναι κτῆμα κοινόν, ἀκόμη καὶ μετὰ ἐκείνων ποῦ ὑποτίθεται πὼς ἔχουν ἀμεσώτερους δεσμοὺς μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐνδιαφέροντός των. Πολλὰ πράγματα λείπουν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν μᾶς ἐμπειρία καὶ ἡ ἀναδρομὴ γίνῃται προϋπόθεση ἀπαραίτητη γιὰ νὰ μὴ εἶναι κανεὶς ὑποχρεωμένος

νὰ μονολογῇ. Ἐξάλλου, θαρρῶ πὼς ὅ,τι κυρίως χρειάζεται γιὰ νὰ προχωρήσουμε στὴν δαιδαλώδη πολυμορφία τῆς νεώτερης ποιήσεως δὲν εἶναι ὁ μῖτος τῆς Ἀριάδνης. Εἶναι πρῶτιστα ἡ ἀνίχνευση τῶν διαθέσεων ποῦ ὠδήγησαν στὸν λαβύρινθον. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι μὴ φυσιολογικὴ μονάδα ποῦ ἀντιδρᾷ στὰ γεγονότα καὶ στὸ ἄθροισμα τῶν γεγονότων ποῦ συνιστᾷ τὴν ἱστορία κατὰ τρόπο λίγο ἢ πολὺ ὁμοίομορφο. Οἱ διαφορὲς στῆν ἐκάστοτε στάση τῆς ψυχῆς καὶ ἡ συναισθηματικὴ ἀνομοιογένεια ἐμπνέονται ἀπὸ τὴ γενικὴ κίνηση τῶν ἰδεῶν ποῦ καλύπτουν τοὺς ποικίλους τομεῖς τῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπιστῆμη λόγου χάριν, τρεφόμενη ἀπὸ τὴν ὀλοένα ἐκτεινόμενη ἐμπειρία, συχνὰ ἀναχαιτίζει τὴ ροπὴ πρὸς τὴ μεταφυσικὴ, παράλληλα δὲ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν τάση τῆς ὑποκειμενικῆς ἐρμηνείας τῶν φαινομένων. Ἐπιβάλλοντες τὶς γενικευτικὲς τῆς ἀπόψεις, ἀπαρνείται ταυτόχρονα τὶς συλλογικὲς προεξοφλήσεις, εἰδικώτερα δὲ στὴν ἐποχὴ ποῦ βρίσκεται στὴν κάτοψή μας, ἀπαρνείται τὶς συνολικὲς, ἀναλογικὲς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου, εἰσάγοντας τὸ ἀποσυνθετικόν, στὸν ὀρθολογισμόν του, στοιχεῖον τῆς ἀνάλυσης. Αὐτὴ εἶναι μὴ ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις τῆς ἐπιστῆμης στὸν ψυχισμόν τῆς ἐποχῆς: Ἄλλοτε ἢ ἐπιστῆμη ἐπιδρᾷ κατὰ τρόπο ἐντελῶς διάφορον καὶ συγκεκριμένον ἀντίρροπον. Οἱ νέες δυνάμεις ποῦ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὸν ὑπερεπιστημονισμόν ἢ τὴν τεχνικὴν ἀκράτεια μᾶς δεδομένης ἐποχῆς χαλαρῶνουν τὸν σύνδεσμον ἀνάμεσα στὸ ἄτομον καὶ τὴν κοινωνία, οἱ πατροπαράδοτοι σχέσεις κάθε μορφῆς, ἠθικῆς, ὕλικῆς, ψυχολογικῆς, διαταράσσονται, κ' ἕνα περίεργον αἰσθηματικὸν μονώσεως κατακλύζει τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν. Τὸ ἄτομον μὴ ἔχοντας ν' ἀγκιστρωθῇ ἀπὸ πουθενά, νοιώθοντας ξαφνικὰ τὸ περιβάλλον του ὀλότελον ξένον, κάποτες ἐχθρικό: δὲν ἔχει ἄλλη καταφυγὴ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του. Ὁ ἀνθρώπος ἐμπιστεύεται τυφλὰ στὶς ἐσωτερικὲς του δυνάμεις γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐξωτερικόν κατακλυσμόν. Οἱ στιγμὲς τούτες εἶναι οἱ πιὸ πρόσφορες γιὰ μὴ ἀναγέννηση τοῦ μυστικισμοῦ. Καὶ ἡ ἐποχὴ μας γίνῃται μάρτυρας ἐνός νέου βύθου, μᾶς ἐπίμονης ἐνδοστροφῆς ποῦ προσπαθεῖ νὰ δαμάσῃ μὲ περισσὴν ταλαιπωρίαν τὰ ἀντιφατικὰ στοιχεῖα ποῦ συνθέτουν τὸν σύγχρονον ψυχισμόν: Βαθύτατη δυσπιστία πρὸς τὰ σύμβολα ποῦ μπορούσαν νὰ γίνουν συνεκτικοὶ δεσμοὶ τῆς ἀτομικῆς εὐαισθησίας μὲ τὴν συναισθηματικὴν δεκτικότητά τοῦ πλήθους—(ἡ ἀσυμφωνία εἶναι συνέπεια τῆς πνευματικῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἐλλείψεως κοινοῦ ἰδεώδους)—δυσπιστία πρὸς τὶς αἰσθητικὲς μορφὲς ποῦ θὰ ἦσαν ἱκανὲς νὰ ὀργανώσουν τὴν κοινὴν κατάφαση—(συνέπεια ποῦ ἔχει τὴν ἴδιαν ἀφετηρίαν μὲ τὴν ἀρχικὴν δυσπιστίαν κ' ἐκδηλώνεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ὀργανικῆς συγκροτήσεως μᾶς σχολῆς μὲ

1. The Yogi and the Commissar, εἶναι τὸ ἀποκαλυπτικώτερον βιβλίον τοῦ ὡς τὴν ὄρα.

στερεά και κοινώς αποδεκτά καλλιτεχνικά (ιδεώδη)—δυσπιστία πρὸς τὴ μεταφυσική τοῦ Χριστιανισμοῦ, μ' ἄλλή τὴν ἀνάγκη τῆς θρησκευτικότητας ποὺ αἰσθάνεται ὁ κατατρεγμένος τοῦ σύγχρονου κόσμου ἀντιπάθεια πρὸς τὴν ψυχαναλυτικὴ ναυολογία ποὺ μετέβαλε τὸ κέντρο τῶν ψυχικῶν ὁρμῶν καὶ τῆς ἐμπνευσης ἀπὸ ποιητικὴ μυθολογία σὲ ψυχοπαθολογία. Ὁ νεώτερος μυστικισμὸς ξεκινᾷ ἀπὸ γθόνια σύμβολα καὶ ἡ ἀνίχνευση τῆς ψυχῆς δὲν ὑποτάσσεται στὴν κλινικὴν ἀνάλυση τῶν περιεχομένων τοῦ ὑποσυνειδήτου. Ἡ ἀνταρσία κατὰ τοῦ φροῦδισμού χρονολογεῖται ἀφ' ὅτου ὁ ἐπιστημονικὸς ντετερμινισμὸς (αἰτιοκρατία) τῆς θεωρίας εἶχε διαλύσει τὸ μυστήριον τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ εἶχε περιορίσει τὴν τέχνη (τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία, τὴν ἐμπνευση) σὲ προϊόν νευρώσεως. Ὁ φροῦδισμὸς—ὅπως περίπου ὁ μαρξισμὸς μὲ τὸν οἰκονομικὸ ντετερμινισμὸ του—κατέληγε σ' ἓνα λογικὸ σχῆμα μὲ ἀρκετὴν ἀποκλειστικότητα ποὺ παραμελοῦσε ὀλοκληρωτικὰ τὸν δημιουργικὸ αὐθορμητισμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ὁ ντετερμινισμὸς τῆς ὁποιασδήποτε μορφῆς ὁδηγεῖ στὴν ὁμοιομορφία τῶν ἀντιδράσεων καὶ τῶν ἐκδηλώσεων. Καὶ ἡ ὁμοιομορφία κατ' ἀνάγκη ἀποκλείει τὸν δυϊσμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κύρια βάση τοῦ ὁποιοῦδήποτε μυστικισμοῦ, θρησκευτικοῦ, αἰσθητικοῦ ἀκόμη καὶ πολιτικοῦ. Ἀποκλείει κάθε εἶδος ἐνοράσεως (intuition) καὶ ἀνάγει τὴν πολυμορφία τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ὑποσυνειδήτου μὲ τὴν ἱρρασιοναλιστικὴ συνδυαστικὴ τους σ' ἓνα ψυχικὸ ντετερμινισμὸ ποὺ ἀποτελεῖ ἐπίσης εἰδικὴ περιοχὴ τῆς ψυχαναλυτικῆς ἐπιστήμης.

Ἄλλὰ ὁ νεώτερος μυστικισμὸς, ὡστόσο φτάση στὸ σημεῖο τῆς ἱρρασιοναλιστικῆς ἐλευθερίας, ἐπέρασε ἤδη ἀπὸ ἓνα σταθμὸ ὑποταγῆς στὴν πειθαρχία τῆς ἀναλυτικῆς ψυχολογίας ποὺ συμπίπτει μὲ τὴν περίοδο τῆς γενικώτερης συναισθηματικῆς ὑποταγῆς στὴν ἐπιβολὴ τῆς Ἐπιστήμης. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἡ ὑπερανάπτυξη τῆς Ἐπιστήμης δημιουργήσε ἓνα νέο μῦθο, τὸν μυστικισμὸ τῆς μηχανῆς, ἀρχισε ἡ ἀντίδραση τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ ρομπότ. Ἡ ψυχὴ διεκδικούσε τὴ μεταφυσικὴ τῆς καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς. Παράξενη ἀληθινὰ ἐλευθερία ὅταν ὡς προϋπόθεσή της εἶχε μίαν ἄλλη ὑποταγή. Τὴν ὑποταγὴ τοῦ ἔλλογου στὸ ἄλογο, τοῦ αἰσθητοῦ στὸ ὑπεραισθητό, τοῦ συνειδητοῦ στὸ ὑποσυνειδήτο. Ἄλλὰ καὶ ἡ διεκδικούμενη μεταφυσικὴ ἦταν, σὲ τελευταία ἀνάλυση, προσπάθεια γνώσεως μὲ διαφορετικὴ ἀφετηρία. Ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω. Οἱ Ἄραβες λένε πὼς ὁ Ἄμπουλ Χαῖν, ὁ μυστικὸς, κι ὁ Ἄμπου Ἄλι Σέενα, ὁ φιλόσοφος, μιά μέρα συζητοῦσαν. Ὅταν χώριζαν, ὁ φιλόσοφος εἶπε: «Ὅλα ὅσα βλέπει, τὰ γνωρίζω». Κι ὁ μυστικὸς εἶπε: «Ὅλα ὅσα γνωρίζει, τὰ βλέπω». Κι ὁ Ἐμερσον παρατηρεῖ: «Ἄν κανεὶς ρωτοῦσε τὸ λόγο τῆς

ἐνόρασης (ἐναίσθησης) αὐτῆς, ἡ ἀπόκριση θὰ μᾶς ὡδηγοῦσε στὴν ἰδιότητα ἐκείνη ποὺ ὁ Πλάτων ὀνομάζει Ἄνάμνηση (Μνήμη)». Οἱ Ἴνδοι λένε πὼς ἡ ψυχὴ «ταξιδεύει στὴν ἀτραπὸ τῆς ὑπάρξεως ἀνάμεσα ἀπὸ χιλιάδες γεννήσεων», ἔχοντας ἀτενίσει τὰ πράγματα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ὑποκάτω κ' ἔχοντας θησαυρίσει τὴν γνῶσιν ὅλην... Δὲν εἶναι λοιπὸν διόλου παράξενο πὼς μπορεῖ νὰ ἀναθυμηθῆ στὴν ἐνατένιση τοῦ κάθε πράγματος, ἐκεῖνο ποὺ πρὶν εἶχε γνωρίσει...»¹.

Ὁ Ἐμερσον ἀναλύει τὴ μυστικιστικὴ ἀναλογικὴ θεωρία τοῦ Σουηδοῦ ἀποκρυφιστῆ Σβέντεμποργκ, ποὺ κατὰ κάποιον περίεργον τρόπο ἔρχεται πάλιν στὴν ἐπιφάνεια ὕστερα ἀπὸ ἰσόχρονες ἑκατονταετείς ἐκλείψεις. Ὁ Σβέντεμποργκ, ποὺ ἄσκησε τόσην ἐπίρροη στὸν προρομαντικὸ μυστικισμὸ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα, τύπωσε τὰ «ἐπιστημονικά» του ἔργα στὴ δεκαετία 1734—1744. Ἐναν ἀκριβῶς αἰῶνα ἀργότερα ἡ παραμυθιμένη ἀποκρυφιστικὴ φιλοσοφία του γίνεται γνωστὴ στὸ ἀγγλικὸ κοινὸ ἀπὸ τὴ μετάφραση καὶ τοὺς ἐκτενεῖς προλόγους ἐνὸς φανατικοῦ μαθητῆ του, τοῦ φιλόσοφου-κριτικοῦ Wilkinson. Γύρω στὰ 1850 ἐπηρεάζει βαθύτατα τὸν Μπωντλαίρ στὴ διατύπωση τῆς περίφημης θεωρίας του περὶ τῶν ἀναλογιών (theorie des correspondances)². Ἡ διδασκαλία τοῦ Σβέντεμποργκ ἀπαντᾶται ὀλοζώντανη στὸ ἄρθρο τοῦ Μπωντλαίρ γιὰ

1. Βλ. Emerson: Swedenborg, or the Mystic (Στὰ Ἄπαντά του, ἔκδ. 1891, τόμ. IV σελ. 93).

2. Πρβλ. καὶ τὸ περίφημο σονέττο τοῦ Correspondances ποὺ εἶναι μιά ποιητικὴ σύνοψη τῆς θεωρίας περὶ τῆς παγκόσμιας ἀναλογίας τοῦ Swedenborg. Οἱ Ἕλληνες μεταφραστές, ἀνόποιοι τῆς πραγματικῆς σημασίας τοῦ ποιήματος, τὸ ἀποδίδουν φυσικὰ ἐλλιπέστατα. Ἐνας τὸ τίτλοφορεῖ: Ἄνταπόκριση. Ἄλλος: Ἄντιμιλήματα. Ἐπειθυμίζω τὴν πολυσήμαντη β' στροφή ὅπου ὁ ποιητὴς, ἀφοῦ μᾶς μιλήσῃ γιὰ τὰ δάση τῶν συμβόλων (ὑπόμνηση τῆς ἀναλογίας τῶν συμβόλων στὸν Swedenborg, ὅπου ὀλοκληρῆ ἡ αἰσθητὴ, ὁρατὴ δημιουργία [φύση] ἔχει ἀξία ἐξ ὀλοκληροῦ συμβολικῆ καὶ κάθε ἐκδήλωσή της ἀποτελεῖ ἀπλή νόξη τῆς παγκόσμιας Ἐνότητος) διατυπώνει ποιητικὰ τὴν ἀποκρυφιστικὴ ἐνόραση [intuition]:

Comme de longs échos qui de loin se confondent
Dans une ténébreuse et profonde unité
Vaste comme la nuit et comme la clarté
Les parfums, les couleurs et les sons se répondent.

Καὶ μεταφράζει ὁ ἕνας (Μ. Κανελλῆς, 1928):

Σὰ μακρινοὶ ἀντίλαλοι ποὺ συγχιστά(;) σκορ-
πιοῦνται(;)
σὲ μίαν ἔνωση τρισβαθῆ, θαμπὴ κι' ἔρεβινῆ,
σὰν τὴ νυχτιά καὶ σὰν τὸ φῶς πελώρια(;) καὶ
[πυκνὴ(;)]
τ' ἀρώματα, τὰ χρώματα καὶ οἱ ἦχοι ἀνταπαν-
τιοῦνται.

Καὶ μεταφράζει ὁ ἄλλος (Γ. Σημηριώτης, 1949):

Ὅπως οἱ μακραντίλαλοι ἀπὸ πέρα σὰν κυλοῦνε(;) γίνονται μόνον μιά βουὴ βαθειά καὶ σκοτεινὴ πλατειά σὰ νύχτα καὶ σὰ μιά φεγγαβολὴ ὀρθρινὴ χρώματα κ' ἦχοι κ' εὐωδιὰ ἀντάμα τους μι-
[λοῦνε (!!!)]

Ὁ μόνος ποὺ προσεγγίζει καὶ κατορθώνει μὲ πολλὴ τιμιότητα νὰ συντηρήσῃ τὸ βαθύ νόημα τοῦ

τόν Ούγκώ (L' Art romantique). 'Εκεί γίνεται πολλός λόγος για την παγκόσμια αναλογία και για τὰ μυστήριά της. Γράφει για τόν ποιητή του Μύθου τῶν Αἰώνων πῶς βλέπει τὸ μυστήριο παντοῦ στὴ Φύση καὶ οἱ λεπτότατες αἰσθήσεις του ἀποκαλύπτουν ἀβύσσους. 'Αλλά στὸ ἴδιο ἄρθρο γίνεται εἰδικὴ ἀναφορά στὸν Σβέντεμποργκ. 'Εξ ἄλλου ὁ Σβέντεμποργκ—γράφει ὁ Μπωντλαίρ—ποῦ ἔχει μιὰ πολὺ πρὸ μεγάλης ψυχῆ, μᾶς ἔχει διδάξει πῶς ὁ οὐρανὸς εἶναι ἓνας πολὺ μεγάλος ἄνθρωπος¹, πῶς τὰ πάντα, μορφή, κίνηση, ἀριθμὸς, χρῶμα, ἄρωμα, τόσο στὸ πνευματικὸ [πεδίο] ὅσο καὶ στὸ φυσικὸ, εἶναι πολυσήμαντο, ἀμοιβαῖο, σύστοιχο, ἀναλογικό». Καὶ ἡ στάση τοῦ Μπωντλαίρ ἀπέναντι στὴ Φύση θὰ εἶναι στάση μυστικοῦ ποῦ βλέπει τὴν εἰσφορά τῶν αἰσθήσεων σὰ μιὰ δέσμη ἀλληγοριῶν ποῦ ἔχουν τὰ ἰσοδύναμά τους στὸν ἐξωτερικὸ ὅσο καὶ στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο. 'Η ψυχὴ γίνεται ἓνα ἀνακλαστικὸ κάτοπτρο ποῦ δέχεται τὶς εἰκόνες καὶ ἐκπέμπει μεταφορὰς καὶ ἀλληγορίες. «Μονάχα ἓνα πνεῦμα προικισμένο μὲ κάποιον εἶδος δευτέρας δρασης—γράφει ὁ Marcel Raymond²—διακρίνει ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ἐπιφάνσεις ποῦ ἔχουν μεταποιηθῆ σὲ σημεῖα καὶ σὲ σύμβολα, τὶς ἀντανακλάσεις ἐνός ὑπερραϊσθητοῦ σύμπαντος». Μὲ τὸν τρόπο τοῦτο ἡ ψυχὴ εἶχε τὸ μέσο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸ ἀπόκρυφο ὑπερέργον.

'Ενας ἀκόμη αἰώνας ἔχει περάσει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μπωντλαίρ καὶ τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ Σβέντεμποργκ. Στὴν ἐποχὴ μας, ἐποχὴ ὀντολογικῆς ἀπογνώσεως, καταθλίψεως καὶ μυστικισμοῦ, ἡ ἀνάγκη ἐνός «ἀνυψωτικοῦ», θὰ τὸν ἔλεγα, μυστικισμοῦ ποῦ θὰ προσπαθῆσῃ, ξεπερνώντας τὸ παγκόσμιο ἄγχος, νὰ ἐπανασυνδεθῆ μὲ τὰ αἰώνια στοιχεῖα τῆς ζωῆς, φέρει, μὲ μιὰ περίεργη νεκρανάσταση, τὸν Σουηδὸ μυστικὸ τοῦ 18ου αἰῶνα στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐνδιαφέροντος. 'Η ἐπίδραση τῶν ἀποκρυφιστικῶν δογμάτων καὶ τῶν τολμηρῶν ἐνοράσεων τῶν παλαιῶν μυστικῶν σπουδάζεται καὶ συναρτᾶται μὲ γενικώτερα μηνύματα ποῦ ἐκπέμπονται ἀπὸ

ποιήματος εἶναι ὁ κ. Κλ. Παράσχος. Τὸν τίτλο προτιμᾷ νὰ τὸν ἀφίση ἀμετάφραστο.

Σὰν τοὺς μακροὺς ἀντίλαλους στὰ μάκρη ποῦ
 Μέσα σὲ μιὰ ἐνότητα βαθειὰ καὶ σκοτεινὴ
 Σὰν τὴ Νυχτιὰ ἀχανῆ, σὰν τὴν ἡμέραν ἀχανῆ
 Μῦρα κι ἀχούς καὶ χρώματα κρύφιοι δε-
 [ισμοὶ τὰ ἐνώνου.

(Βλ. Εἰκοσιοχτὼ Ποιήματα τοῦ Κλ. Παράσχου καὶ Εἰκοσιδυὸ τοῦ Baudelaire). Διαφωνῶ μόνον μὲ τὴν ἀπόδοση τῆς Nature (στὸν α' στίχο τῆς α' στροφῆς) σὲ Πλάση. 'Η λέξη εἶναι μιὰ ὀλόκληρη ὑπόμνηση τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως τῶν ἀποκρυφιστῶν καὶ κατόπιν τῶν philosophes de la Nature ἀπ' ὅπου ἀντλήσῃ ὁ Baudelaire τὴ θεωρία του περὶ τῶν correspondances.

1. Οἱ ὑπογραμμίσεις εἶναι τοῦ Μπωντλαίρ.

2. De Baudelaire au Surréalisme, σελ. 25.

τὴ θλιμμένη καὶ διασπασμένη ψυχὴ τοῦ μεταπόλεμου στὴν ἐναγώνια προσπάθεια γιὰ τὴν ἐνότητα—στὴν ἐπανενότητα, λέγουν ὁσοὶ διαγράφουν τὶς δυὸ ἑκατονταετίες γιὰ ν' ἀνταμώσουν τὸν δραματισμὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνα. Κάποτες ἡ εἰσδοση στὸν προρομαντικὸ—τὸν καθαρὰ θρησκευτικὸ—μυστικισμὸ προχωρεῖ ἀκόμη βαθύτερα γιὰ νὰ φτάσῃ ἔως τὸν καταπληκτικὸν ἐκείνον ἀναφορητὴ τοῦ Φοντιβέρος, τὸν Juan de la Cruz, τὸν μεγαλύτερον ἴσως λυρικὸ θρησκευτικὸ ποιητὴ τοῦ 16ου αἰῶνα ποῦ φαίνεται τόσο νὰ ἔχει ἐπηρεάσει τὸν πρίγκιπα τῆς νεώτερης ποίησης, τὸν Τόμας "Ελιοτ¹. 'Η Σκοτεινὴ Νύχτα τῆς Ψυχῆς τοῦ Χουάν ντέ λά Κρούθ εἶναι ἀκόμη ἓνα κεφαλόβρυσο μυστικοῦ λυρισμοῦ ποῦ ἐμπνέει πλῆθος νεώτερων θρησκευτικῶν ποιητῶν. 'Ο ἀναγεννημένος ζῆλος γιὰ μιὰ νέα ἀποκάλυψη καὶ μιὰ νέα ἐξερεύνηση τῆς ψυχικῆς περιπέτειας τῶν μυστικῶν ποιητῶν τῶν τελευταίων αἰώνων, εἶναι τὸ φαινόμενο ποῦ κυριαρχεῖ σήμερα στὴν παγκόσμια φιλολογία. 'Ο Τζῶν Donne μελετᾶται μὲ ὅσο πάθος καὶ ὁ Οὐίλλιαμ Μπλαίηκ. Οἱ Γερμανοὶ προρομαντικοὶ καὶ οἱ ρομαντικοὶ τῆς Νύχτας γεμίζουν τὸ ἐπιβλητικὸ βιβλίον τοῦ 'Αλμπέρ Μπεγκέν. Οἱ μελέτες γύρω στὸν Ζεράρ ντέ Νερβᾶλ καὶ τὸν Ρεμπώ διαδέχονται ἀδιάλειπτα ἡ μιὰ τὴν ἄλλη.

'Ο Οὐίλλιαμ Γαίητς στὴν 'Αγγλία μὲ τὸν ἰνδόφιλο μυστικισμὸ καὶ τὸν μαγικὸ συμβολισμὸ του ἔρχεται πάλιν στὴν πρὸ φλέγουσα ἐπικαιρότητα. 'Ο παραγνωρισμένος Τζέραλντ Χόπκινς καὶ ὁ Vaughan ξεθάβονται ἀπὸ τὴν ἐπίμεμπτη λημοσύνη, ὁ πάντοτε γοητεύων Ρίλκε, εἶναι ἀπὸ τοὺς περισσότερο πειστικὸς σήμερα, στὴν ἐποχὴ τῆς ψυχικῆς ἐρημίας καὶ τῆς τραγικῆς ἀπογνώσεως ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς ἐνοχῆς ποῦ χρωματίζει τόσο ἔντονα τὴ διψασμένη ἐξερεύνηση τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ ἀπόλυτου στὸν φανταστικὸ ὄνειρόκοσμο καὶ στίς παθητικὰ ἀγωνιώδεις στιγμὲς τῶν νευρωτικῶν αὐτοαποκαλύψεων τοῦ Κάφκα. 'Αν ἐπρόκειτο νὰ μετατεθῆ ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἐποπτείας στὴν πρόζα οἱ ἐσταυρωμένοι ἀπὸ τὴν αὐτοσυνείδηση ἥρωες τοῦ Κάφκα θὰ περπατοῦσαν χεροπιασμένοι μὲ κείνον τὸν H. C. Egwicker τοῦ Τζαίημς Τζόυς, δταν αὐτός, ἐγκαταλείποντας τὸν Bloom τοῦ 'Οδυσσεύς του, τὸν ἐπικὸν ἐκείνον ἥρωα ποῦ θὰ μπορούσε νὰ βρῆ κάποιον χῶρο στοὺς Δαιμονισμένους τοῦ Ντοστογιέβσκ, θέλησε νὰ εἰσδύσῃ στὴ Νύχτα γιὰ νὰ προσορμισθῆ στὴν δχθη τοῦ ὑποσυνειδήτου.

ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

1. 'Ενα λαμπρὸ μελέτημα γιὰ τὸν "Άγιο 'Ιωάννη τοῦ Σταυροῦ, ὅπως εἶναι περισσότερο γνωστὸς ὁ Χουάν ντέ λά Κρούθ, μπορεῖ νὰ εἰρηθῆ ὁ ἀναγνώστης σὲ δυὸ τεύχη τοῦ ἀγγλικοῦ περιοδικοῦ Horizon, Μάιος, 'Ιούνιος 1947: St John of the Cross, his Life and Poetry, by Gerald Brennan.